

PROLOG

*Zvezdanog neba i ljudskog lica nikad se čovjek
neće moći nagledati. Gledaš i gledaš,
a sve je viđeno a neznano, poznato a novo.*

Ivo Andrić

Za razliku od mog oca, nisam nikad bila idolopoklonik Ive Andrića, ali mnoge njegove priče sam veoma voljela. Danas im se iznova vraćam, i svaki put imam osjećaj da ih čitam prvi put, jer uvijek otkrijem nešto novo. Sasvim se slažem s piščevim zapazanjem o licima: koliko god ih čovjek gledao, nikad ih se ne može nagledati. Draga mi je i njegova knjiga iz koje sam uzela gornji citat: Staze, lica, predeli.

Teško je ne složiti se i s francuskim piscem kineskog porijekla François Chengom: „Od rođenja, svako lice oblikovano je potisnutim željama, skrivenim mukama, održavanim lažima, suzdržanim kricima, potisnutim jecajima, negiranim tugama, povrijeđenim ponosom (...) Svaka bora nosi biljeg poput godova drveta. Sve to lice otkriva o osobi, a da ona to ne zna, unatoč nadljudskim naporima da to sakrije.”

Slično je i s gradovima. Njihova „lica” često izbiju pred mene, naročito kad ih prizove pero. Za mene su gradovi poput lica: lijepi ili ružni, šarmantni ili odurni, pristupačni ili arogantni, privlačni ili odbojni, vedri ili namršteni, svijetli ili mračni, bogati duhom i kulturom ili siromašni i bijedni. Jedino bogatstvo koje sam mogla steći bili su upravo ti susreti s licima i gradovima, koji su kao u ogledalu ostavili uspomenu.

„Kako je to čudno”, napisao mi je Mirko Kovač u pismu povodom smrti moje tetke Bahre Šamić Engel: „Sa smrću čovjeka odlaze u nepovrat i tolike pročitane knjige”. Nije dodao da odlaze lica i susreti koje pamtimo, a koji žive onoliko dugo koliko i mi postojimo.

Čovjek ima instinkt da se produžava u budućnosti, da ostavlja trag. Za mnoge je taj trag dijete, nasljednik; za one rjeđe, a koji su danas sve brojniji, tragovi su knjige, platna, filmovi, muzička djela. Ipak, i trag je prolazan, kao i gradovi, biblioteke, arhivi, cijela planeta. Bog, naprotiv, reklo bi se, biva sve veći, iako je davno proglašena njegova smrt.

„Bogovi su mrtvi. Da, umrli su od smijeha kad su čuli da je jedan od njih rekao da je jedini”, napomenuo je Nietzsche.

Nauka nas uči da uvijek živimo u prošlosti, u uspomenu. Čim naš mozak zabilježi sadašnjost, ona već postaje prošlost. Svaki pisac živi u sjećanju i od sjećanja, pa i onda kad piše o sadašnjem trenutku.

Da li je grad našeg rođenja i naš grob, kad se udaljimo od njega i pogledamo izdaleka, nakon nekoliko decenija? Ko zna. Ali sigurna sam da se svako sjeća svog rodnog grada, kao i gradova u kojima je boravio ili živio.

Mi koji smo živjeli u Jugoslaviji sjećamo se te zemlje gotovo svakodnevno. Nemoguće je izbjeći uspomenu i nostalgiju, naročito kad vidimo što je ostalo od te srediene države i njenog pogaženog bogatstva.

Ovo su moja sjećanja na bivše gradove u koje sam često odlazila i koje sam voljela, kao i na neka lica koja su me obilježila. Sjećanja na grad u kojem sam se rodila već sam u velikoj mjeri iznijela u ranijim knjigama sjećanja. Ipak, nemoguće je da se ne osvrnem i na njegovo „lice” i na poneka njegova lica koja su ostavila neizbrisiv trag u meni.

SADRŽAJ

Prolog	5
Sarajevo	7
Mora	18
Bocca	20
Lussino Piccolo, Poreč	23
Beograd	30
Pisanje kao privatna stvar	39
Pisati znači pitati se	50
Opasno je naginjati se nad tuđom prazninom	61
Ima ideja koje su kao atentati	74
Grad ima lik, selo dušu	113
Duga pjesnikova zima	124